

นิเวศวิทยาของสมเสร็จในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ห้วยขาแข้ง

ECOLOGY OF MALAYAN TAPIR IN HUAY KHA KHAENG WILDLIFE SANCTUARY

ณรงค์ จิระวัฒน์ทวี

Narong Jirawatkwai

ABSTRACT

Tapir known from Huay Kha Khaeng Wildlife Sanctuary inhabits all types of forests. Feeding area depends on the season. There are 2 types of feeding occurrence: feeds along permanent trail and feeds no pattern. Food plants are found at least 37 species. Feeding period usually starts from evening to early morning. In the afterpooon, it rests in shade. In summer tapir is found of taking a bath in the stream more often than other seasons because of 2 main reasons: the hot temperature and the pest. Hunting by the man is major cause to decrease the tapir's population in this sanctuary.

บทคัดย่อ

สมเสร็จในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง พบอาศัยอยู่ได้ในทุกสภาพป่า แหล่งที่หากินนั้นขึ้นอยู่กับฤดูกาล อุปนิสัยในการหากินแบ่งได้เป็น ๒ แบบคือ หากินตามเส้นทางที่ใช้เดินประจำ และหากินโดยไม่มีรูปแบบ หรือเส้นทางเดินที่แน่นอน ชนิดของพืชอาหารที่พบมีไม่น้อยกว่า ๓๗ ชนิด การออกหากินเริ่มตั้งแต่ตอนเย็นจนถึงเช้า ส่วนในตอนบ่ายจะหลบนอนพัก นอกจากนี้ในช่วงฤดูแล้งจะพบสมเสร็จลงแช่น้ำในลำห้วยบ่อยครั้งกว่าในฤดูอื่น ๆ เนื่องจากสภาพอากาศที่ร้อน และตัวแมลงที่มากอรรบกวนเป็นสาเหตุสำคัญ ปัจจัยที่มีผลต่อการอยู่รอดของสมเสร็จในพื้นที่นี้ได้แก่ การลักลอบล่าโดยมนุษย์

บทนำ

สมเสร็จเป็นสัตว์ป่าชนิดหนึ่งที่จัดได้ว่าค่อนข้างหายาก มีขอบเขตการกระจายพันธุ์ในประเทศพม่า ไทย มาเลเซีย และเกาะสุมาตรา ปัจจุบันในประเทศพม่าและเกาะสุมาตรา นั้น สมเสร็จถูกคุกคามจนเกือบ

จะหมดไปแล้ว คงยังพอหลงเหลืออยู่บ้างในประเทศมาเลเซีย ซึ่งก็มีอยู่ไม่มากนัก ส่วนทางภาคใต้ของประเทศไทย ประชากรของสมเสร็จก็มีแนวโน้มว่ากำลังลดลงอยู่เรื่อย ๆ เนื่องจากป่าซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของมัน

ถูกบุกรุกทำลาย (Bain and Humphrey, 1982) ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า แนวโน้มการสูญพันธุ์ของสัตว์ชนิดนี้มีโอกาสเกิดขึ้นได้มาก ถ้าหากไม่รีบหาทางป้องกันเอาไว้เสียก่อน

ในการที่เราจะอนุรักษ์สัตว์ป่าให้ได้ผลดีนั้น สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ เราควรที่จะรู้ถึงชีวิตความเป็นอยู่ของสัตว์ป่าที่เราจะอนุรักษ์ไว้ เพื่อที่จะได้ทราบว่ามันมีปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของสัตว์ชนิดนั้น ซึ่งจะทำให้เราสามารถหาวิธีการต่างๆ ในการควบคุม และจัดการปัจจัยสิ่งแวดล้อม

ที่เป็นประโยชน์ต่อสัตว์ป่าดังกล่าวให้มากที่สุด สำหรับการศึกษานี้สำเร็จในป่าธรรมชาติ นับว่ามีผู้ศึกษาอยู่น้อยมาก เคยมีผู้ทำการศึกษาในประเทศมาเลเซียไว้อย่างบ้าง แต่สำหรับในประเทศไทย ยังไม่มีการศึกษาอย่างจริงจังมาก่อน การเสนอบทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอผลการศึกษาที่พบเอาไว้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดการอนุรักษ์สัตว์ป่าที่หายากชนิดนี้เอาไว้ และนอกจากนี้ ก็อาจเป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่จะศึกษาหารายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของสัตว์ชนิดนี้ต่อไป

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้ ทำการเก็บข้อมูลในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่เดือนสิงหาคม ๒๕๒๙ จนถึงเดือนกันยายน ๒๕๓๐ รวมระยะเวลาศึกษา ๑๔ เดือน โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้

๑. แบ่งพื้นที่ศึกษา (study area) ออกเป็น ๓ ส่วน ตามภาพที่ ๑ คือบริเวณสถานีฯ เขานางรำ (๑) บริเวณรอบโป่งนายสอ (๒) และบริเวณโป่งพุน้ำร้อน (๓) โดยทำการสำรวจและเก็บข้อมูลภายในระยะรัศมี ๕ กิโลเมตร รอบจุดศูนย์กลางของแต่ละพื้นที่ศึกษา การเก็บข้อมูลส่วนใหญ่จะ

ดำเนินการในพื้นที่ (๑) ส่วนในพื้นที่ (๒) และ (๓) นั้น จะเก็บข้อมูลเสริมเฉพาะในบางส่วนเท่านั้น

๒. ทำการสำรวจพื้นที่ป่า สภาพต่างๆ ในบริเวณพื้นที่ที่ศึกษา เปรียบเทียบกันในสามฤดูกาลคือฤดูฝน ฤดูแล้ง และฤดูร้อน เพื่อศึกษาว่าสมเสร็จมีการใช้พื้นที่ป่าแตกต่างกันอย่างไรบ้าง โดยสังเกตจากการพบตัวและจากรอยเท้าที่พบ

๓. ศึกษาอุปนิสัยในการกินอาหาร ชนิดพืชอาหารที่กินและแบบแผนในการเดินทางกิน โดยการติดตามร่องรอยของสมเสร็จ

ที่พบใหม่ ๆ พร้อมกับสังเกตร่องรอยของพืชอาหารที่ถูกกัดกิน และทำการเก็บตัวอย่างพืชดังกล่าวเพื่อนำมาจำแนกชนิดพันธุ์

๔. ศึกษาอุปนิสัยในการใช้โป่งของสมเสร็จ โดยการนั่งชมอยู่ในบังไพร (blind) ที่สร้างไว้ริมโป่ง และสำรวจดูรอยเท้าของสมเสร็จในโป่งต่างๆ เพื่อดูถึงการใช้ประโยชน์จากโป่งในรอบปี และศึกษาถึงอุปนิสัยโดยทั่วไปของสมเสร็จ เช่น การพักผ่อน การลงแช่น้ำ การหลบหลีกศัตรู โดยการติดตามสมเสร็จหรือตามรอยที่พบใหม่ ๆ

๕. ศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างสมเสร็จกับสัตว์ป่าชนิดอื่น ๆ ที่พบอาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์ผู้ล่ากับสมเสร็จ

ผลและการวิจารณ์ผล

สภาพดินที่อยู่อาศัยและแหล่งหากิน

สมเสร็จเป็นสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่เฉพาะตามป่าดงดิบที่แน่นทึบ (Medway, 1969 ; Lekagul and McNeely, 1977) แต่ในเขตรักษาพันธุ์ สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง เราสามารถพบสมเสร็จอาศัยอยู่ได้ในทุกสภาพป่า ทั้งขึ้นอยู่กับช่วงฤดูกาลที่แตกต่างกัน โดยในช่วงฤดูแล้งนั้น พันธุ์ไม้ในป่าเต็งรังและเบญจพรรณจะมีการผลัดใบ ประกอบกับ

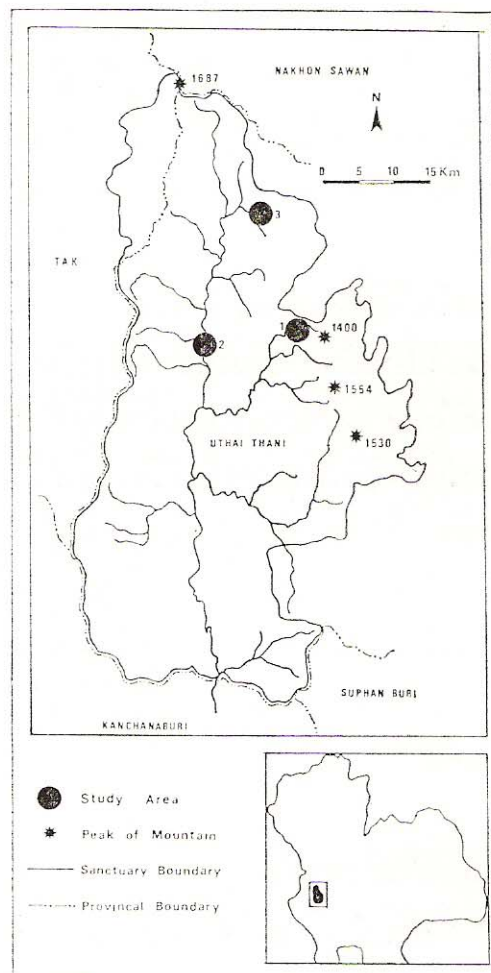

Figure 1. Map of Huay Kha Khaeng Wildlife Sanctuary showing the study area.

มักจะเกิดไฟป่าขึ้นในช่วงนี้ด้วย ฉะนั้นสมเสร็จจึงมักจะหลบเข้าไปอาศัยและหากินอยู่ในป่าดงดิบโดยเฉพาะตามบริเวณที่มีสภาพร่มรื่น เช่นตามริมลำห้วยต่างๆ ภายหลังจากที่ฤดูแล้งผ่านไปแล้วก็จะมีฝนตกทั่วไป

มีผลทำให้พันธุ์ไม้ในป่าเต็งรังและเบญจ-
พรรณกลับเขียวช่มช่นมาอีกครั้งหนึ่ง พันธุ์
ไม้พื้นล่างอย่างเช่น หญ้า ไม้พุ่ม ตลอดจน
ไปจนถึงลูกไม้ของพันธุ์ไม้ป่านาชนิด จะ
ขึ้นเต็มพื้นที่ป่าไปหมด เมื่อสภาพเป็นเช่นนี้
สมเสร็จก็จะเข้ามาใช้พื้นที่ป่าดังกล่าว นอก
เหนือไปจากป่าดงดิบซึ่งโดยปกติสมเสร็จจะ
อาศัยในสภาพป่าดังกล่าวอยู่แล้วตลอดทั้งปี
สำหรับระดับความสูงของพื้นที่ที่พบสมเสร็จ
อาศัยอยู่นั้น สามารถพบได้ตั้งแต่ป่าที่อยู่ใน
ระดับพื้นที่ราบไปจนถึงป่าในระดับภูเขาสูงๆ
อย่างเช่น ตามสันเขาเขียวและเขาใหญ่ ทาง
ด้านตะวันออกของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
เป็นต้น

อุปนิสัยในการหากิน

สมเสร็จเป็นสัตว์ที่ออกหากินตั้งแต่
เวลาเย็นไปจนถึงเวลาเช้าตรู่ ส่วนในเวลา
กลางวันจะหลบร้อนโดยการนอนพักตาม
บริเวณโคนต้นไม้ใหญ่หรือไม่ก็ตามพุ่มไม้ที่
รกทึบ ปกติจะพบหากินลำพังเพียงตัวเดียว
ยกเว้นในช่วงฤดูผสมพันธุ์ ซึ่งจะพบตัวผู้
และตัวเมียเดินหากินด้วยกัน หรือในอีก
กรณีหนึ่งคือสมเสร็จแม่และลูกออกหากิน
ด้วยกัน อุปนิสัยในการหากินของสมเสร็จ
สามารถแบ่งอย่างคร่าวๆ ได้เป็น ๒ รูปแบบ
ดังนี้

๑. หากินตามเส้นทางที่เคยใช้เดิน
เป็นประจำ

๒. หากินโดยการเดินไปเรื่อย ๆ ไม่
มีรูปแบบหรือเส้นทางเดินที่แน่นอน

สำหรับในกรณีที่สมเสร็จหากินโดยใช้
เส้นทางเดินประจำนั้น เส้นทางดังกล่าวจะ
พอสังเกตเห็นได้ก็โดยดูจากพันธุ์ไม้ที่เป็น
พืชอาหารของสมเสร็จ ซึ่งพบขึ้นอยู่บริเวณ
สองข้างทางจะมีร่องรอยของการถูกกัดกิน
ตลอดสองข้างทาง โดยในเส้นทางเดินนี้จะ
เป็นด้านที่สมเสร็จใช้เดินเองโดยเฉพาะ แต่
ในบางช่วงของเส้นทางดังกล่าวก็อาจมีการ
ใช้ด้านร่วมกับสัตว์ชนิดอื่น ๆ บ้าง เส้นทาง
ที่สมเสร็จใช้เดินเป็นประจำนั้น มักจะผ่าน
หรือเชื่อมต่อระหว่างโป่งแห่งหนึ่ง ไปยังอีก
แห่งหนึ่ง และก็จะมักจะตัดผ่านลำห้วยด้วย

ส่วนวิธีหากินอีกแบบหนึ่งคือสมเสร็จ
จะเดินหากินไปเรื่อย ๆ โดยลักษณะหรือเส้น
ทางเดินนั้นไม่มีรูปแบบที่แน่นอน โดยบาง
ครั้งก็พบเดินหากินตามด้านสัตว์ บ้างก็พบ
เดินเข้าไปหากินตามพุ่มไม้รก ๆ หรืออาจจะ
พบเดินล่องไปตามลำห้วยเล็กๆ ในป่าดิบ
เพื่อหาแหล่งของพืชอาหารที่ขึ้นอยู่ตามริม
ลำห้วย

ชนิดของพืชอาหารที่สมเสร็จกิน พบ
ว่ามีมากกว่า ๓๗ ชนิด ตามตารางที่ ๑

Table 1. Food plants of the Malayan tapir in the study area, Huay Kha Khaeng Wildlife Sanctuary

No.	Scientific Name	Family	Part eaten
1	<i>Strobilanthes</i> spp.	Acanthaceae	leaf
2	Unidentified 1	Annooaceae	leaf, twing
3	Unidentified 2	Annonaceae	leaf
4	Unidentified 3	Asclepiadaceae	leaf
5	<i>Bauhinia</i> sp.	Caesalpiniaceae	leaf
6	<i>Lophopetalum</i> sp.	Celastraceae	leaf
7	<i>Siphonodon celastrineus</i>	Celastraceae	leaf
8	Unidentified 4	Convolvulaceae	leaf
9	<i>Discorea alata</i>	Discoreaceae	leaf
10	<i>Discarea hispida</i>	Discoreaceae	leaf
11	<i>Discorea</i> spp.	Discoreaceae	leaf
12	<i>Diospyros</i> spp.	Ebenaceae	leaf, fruit
13	<i>Aporosa villosa</i>	Euphorbiaceae	leaf, twing
14	<i>Bridelia</i> sp.	Euphorbiaceae	leaf
15	<i>Mallotus</i> spp.	Euphorbiaceae	leaf
16	Unidentified 5	Euphorbiaceae	leaf
17	<i>Garcinia</i> sp.	Guttiferae	leaf
18	<i>Thespesia lampas</i>	Malvaceae	leaf
19	<i>Urena</i> sp.	Malvaceae	leaf
20	<i>Acacia</i> spp.	Malvaceae	leaf
21	<i>Azadirachta indica</i>	Miliaceae	leaf
22	<i>Ficus</i> spp.	Moraceae	leaf, fruit
23	<i>Dalbergia</i> spp.	Papilionaceae	leaf

Table 1. (Cont.)

No.	Scientific Name	Family	Part eaten
24	<i>Flemingia</i> sp.	Papilionaceae	leaf
25	<i>Indigofera</i> sp.	Papilionaceae	leaf
26	<i>Pueraria</i> sp.	Papilionaceae	leaf
27	<i>Polygonum</i> sp.	Polygonaceae	leaf
28	<i>Randia porvula</i>	Rubiaceae	leaf
29	<i>Randia</i> sp.	Rubiaceae	leaf
30	Unidentified 6	Rubiaceae	leaf
31	<i>Harrisonia perforata</i>	Simaroubaceae	leaf
32	<i>Grewia</i> sp.	Tiliaceae	leaf
33	<i>Clerodendrum</i> sp.	Verbenaceae	leaf
34	<i>Hymenopyramis</i> sp.	Verbenaceae	leaf
35	<i>Vitex glabrata</i>	Verbenaceae	fruit
36	<i>Vitex penduncularsis</i>	Verbenaceae	leaf
37	<i>Cissus</i> sp.	Vitidaceae	leaf

โดยพืชอาหารดังกล่าวพบได้ทั้งในป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณและป่าดงดิบ โดยสมเสร็จ จะกินพืชอาหารเฉพาะส่วนที่เป็น ใบมากถึง ๓๒ ชนิด คิดเป็น ๘๖.๕% ของจำนวน ชนิดพืชอาหารทั้งหมด กินทั้งส่วนใบและกิ่ง ๒ ชนิด คิดเป็น ๕.๔% และส่วนที่เป็น ผลไม้ ๓ ชนิด คิดเป็น ๘.๑%

จากการสังเกตพฤติกรรมการหากิน ของสมเสร็จ โดยวิธีเดินตามรอยเท้าของ

สมเสร็จที่พบใหม่ๆ พบว่าถ้อยอดของพืชอาหารอยู่ในระดับที่ไม่สูงจนเกินไป สมเสร็จ ก็จะใช้วิธีเดินเล็มยอดไม้ที่ขึ้นสองข้างทางกันไปเรื่อยๆ โดยจะกินยอดไม้ของพืชอาหารแต่ละชนิดเพียง อย่างละนิดละหน่อยเท่านั้น นอกจากพืชอาหารบางชนิดที่มันชอบ ก็จะพบร่องรอยการกัดกินที่ค่อนข้างมาก แต่ถ้าหากในกรณีที่ยอดของพืชอาหารอยู่สูงเกินไป จนมันเอื้อมกินไม่ถึง มันก็จะใช้วิธีกัดที่

บริเวณลำต้นของต้นไม้ให้หัก จากนั้นจึงค่อยเลือกกินยอดพืชดังกล่าว หรือไม้ที่ใช้วิธีอื่นคล้ายคลึง แล้วใช้ขาน้ำคร่อมต้นไม้ดังกล่าว จนลำต้นอ่อนหรือหักลงมา จากนั้นก็เลือกกินส่วนที่เป็นยอด ซึ่งจากผลการศึกษาที่พบในครั้ง^๕ คล้ายกับที่ Williams and Petrides (1980) รายงานเอาไว้ ในการศึกษาสมเสร็จที่อุทยานแห่งชาติทามัน-เนการา ในประเทศมาเลเซีย

การลงกินโป่ง

สมเสร็จเป็นสัตว์ที่กินพืชอาหาร จึงมีพฤติกรรมการลงกินโป่งเพื่อเป็นอาหารเสริมอีกด้วย จากการที่เดินสำรวจดูตามโป่งต่าง ๆ ทั้งโป่งดินและโป่งน้ำ ภายในบริเวณพื้นที่ที่ศึกษาเพื่อจะดูเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากโป่งของสมเสร็จภายในรอบปี จากการสำรวจพบว่าสำหรับโป่งน้ำนั้นสมเสร็จจะมีการลงกินโป่งแบบนั้นในทุกฤดูกาล ส่วนโป่งดินนั้นมีการใช้เฉพาะในช่วงที่ดินไม่โป่งมีสภาพอ่อนนุ่มซึ่งสะดวกแก่การกิน แต่สำหรับในช่วงฤดูแล้งจะไม่ค่อยพบสมเสร็จลงกินโป่งดิน ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าสภาพของดินโป่งในช่วงฤดูแล้ง มีสภาพแห้งและแข็งเกินไป

สำหรับช่วงเวลาที่พบสมเสร็จลงมาใช้พื้นที่โป่งนั้น จะพบได้ตั้งแต่ตอนเย็นไปถึง

ตอนเช้ามีค คือพบสมเสร็จลงกินโป่งในช่วง ๑๖.๐๒-๐๕.๔๕ น. (เจ้าหน้าที่สถานีวิจัยสัตว์ป่าเขานางรำ, การติดต่อส่วนตัว) ส่วนในตอนกลางวันนั้นไม่เคยพบเห็นหรือมีรายงานว่ามีผู้ใดพบสมเสร็จลงกินโป่งแต่อย่างใด

การลงแช่น้ำในลำห้วย

จากรายงานอุณหภูมิเฉลี่ยในปี ๒๕๒๖-๒๕๓๐ บริเวณสถานีวิจัยสัตว์ป่าเขานางรำนั้นพบว่าในเดือนมีนาคมและเมษายน จะเป็นช่วงเดือนที่มีอากาศร้อนที่สุดในรอบปี คือมีอุณหภูมิเฉลี่ยเท่ากับ ๓๓.๕°ซ และ ๓๔.๒°ซ ตามลำดับ ซึ่งในช่วงดังกล่าวนี้เอง ได้มีผู้พบเห็นสมเสร็จลงแช่น้ำในลำห้วยหลายครั้ง โดยเวลาที่พบสมเสร็จลงนอนแช่น้ำนั้นอยู่ในช่วง ๑๑.๐๐-๑๕.๐๐ น. ซึ่งเป็นช่วงที่อากาศร้อนที่สุด ดังนั้นสภาพอากาศที่ร้อนน่าจะเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในการที่มีผลให้สมเสร็จลงไปนอนแช่น้ำ เพราะจากการศึกษาพฤติกรรมของสมเสร็จในกรงเลี้ยง ก็พบผลการศึกษาลักษณะ โดยอุษณีย์ (๒๕๒๗) กล่าวว่า ในฤดูร้อนสมเสร็จจะอยู่ในบ่อน้ำนานกว่าในฤดูอื่น ๆ

นอกจากนี้ในช่วงฤดูแล้งนั้น มักจะพบตัวเหือบมาก ซึ่งเมลงดังกล่าวจะคอยรบกวนสัตว์ป่าต่าง ๆ โดยการกัดตามลำตัว

เพื่อคัดเลือกจากสัตว์เหล่านั้นกิน เป็นการก่อให้เกิดความรำคาญต่อสัตว์ที่ถูกกักเป็น อย่างมาก โดยเหตุนี้ในช่วงฤดูแล้ง เราจึง มักจะพบกวางป่าเป็นจำนวนมาก รวมทั้ง สมเสร็จด้วย ลงมาอนแช่น้ำตามลำห้วย เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงน้ำจากแมลงตังกกล่าว ซึ่ง ในฤดูกาลอื่นไม่เคยพบสัตว์ดังกล่าวลงมา อนแช่น้ำแต่อย่างใด ดังนั้นจึงคิดว่า ตัว เหลือบก็น่าจะเป็นปัจจัยอีกอย่างหนึ่งในการ ที่มีผล ทำให้ สมเสร็จ ลงมา อนแช่น้ำ ใน ลำห้วย นอกเหนือไปจากสภาพอากาศที่ ร้อนซึ่งได้กล่าวไปแล้ว และจากผลการ ศึกษาที่พบนั้นคล้ายกับที่ Grzimek (1972) ได้กล่าวไว้ว่าการที่สมเสร็จลงไปอนแช่น้ำ ก็เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงแมลงที่คอยมา ครอบงำ

การเลือกนอนพัก

หลังจากเดินทางกินจนอิ่มแล้ว สมเสร็จ ก็จะเริ่มมองหาที่พักแห่งหนึ่งเพื่อใช้เป็น ที่นอนพัก ซึ่งบริเวณดังกล่าวจะต้องมีความ ร่มรื่นและค่อนข้างรกทึบ พื้นที่ที่สมเสร็จ เลือกใช้เป็นที่พักนอนพักนั้น พบได้ในป่าหลาย สภาพเช่นป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ และ ป่าดงดิบ

โดยปกติแล้ว สมเสร็จจะเลือกนอน พักในเวลาตอนบ่ายซึ่งเป็นช่วงที่อากาศ

ค่อนข้างร้อน สำหรับในบริเวณพื้นที่ศึกษา นั้น ผู้ศึกษาไม่เคยมีโอกาสดูพบเห็นตัว สมเสร็จในขณะที่กำลังนอนพัก คงพบแต่ เพียงบริเวณที่นอนของสมเสร็จ แต่สำหรับ ที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน จ. เพชรบุรี เมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๓๐ เวลา ๑๒.๕๐ น. ผู้ศึกษาได้มีโอกาสพบสมเสร็จ ตัวหนึ่ง ขณะกำลังนอนพักที่บริเวณโคน ต้นไม้ในป่าดิบชื้น บริเวณที่มันหลบนอน พักอยู่นั้น รกทึบและค่อนข้างมืด สังเกต เห็นตัวมันได้ยาก ซึ่งคาดว่าเวลาที่สมเสร็จ เลิกพื้นที่เข้านั้นเป็นที่นอนพัก ก็เพื่อเป็น การอำพรางตัวมิให้ศัตรูมองเห็นมัน ได้ง่าย ขณะที่นอนพักนั้น สมเสร็จจะอยู่ในท่านอน หมอบ โดยขาหน้าจะยื่นออกส่วนขาหลัง จะพับเก็บอยู่

การจำแนกสัตว์และการหลบหนีภัย

สมเสร็จเป็นสัตว์ที่มีสายตาไม่ดี แต่มี ระบบประสาทเกี่ยวกับการดมกลิ่นและการ ได้ยินได้รับการพัฒนามาเป็นอย่างดี ซึ่งเป็น สิ่งที่มีนัยสำคัญสำหรับหลบหนีจากศัตรู ขณะที่ เดินทางอยู่นั้นสมเสร็จจะเฝ้าระวังไว้อย่าง ทั่วถึง โดยลักษณะนี้ทำให้มันสามารถดม กลิ่นศัตรูของมันได้ (Grzimek, 1972 ; Lekagul and McNeely, 1977)

ด้านการหลบหนีภัยจากศัตรู จากการ สังเกตพบว่า ถ้าขณะที่พบศัตรูนั้นสมเสร็จ

อยู่ไม่ไกลกับ มันจะหลบหนีภัยโดยการวิ่งหนี
แล้วเข้าไปยังบริเวณพุ่มไม้ที่รกทึบ การที่
สมเสร็จเลือกวิ่งหนีเข้าไปในบริเวณที่รกทึบ
นั้น ก็เนื่องจากว่ามันเป็นสัตว์ที่มีความ
สามารถในการลอดหรือมุดเข้าไปตามสมุท
พุ่มไม้ได้อย่างรวดเร็ว จึงยากแก่การที่ศัตรู
จะติดตามและจับมันได้ทัน แต่ถ้าหากใน
กรณีที่อยู่ในป่าทึบและบริเวณนั้นมีลำห้วย
ไหลผ่าน ขณะที่หลบหนีภัยนั้นมันมักจะหนี
โดยการวิ่งลงน้ำข้ามลำห้วยจากฝั่งหนึ่งไปยัง
อีกฝั่งหนึ่ง จากนั้นจึงวิ่งหนีเข้าไปยังบริเวณ
ที่รกทึบต่อไป

สำหรับในกรณีที่ลำห้วยมีระดับน้ำที่
ค่อนข้างลึกนั้น สมเสร็จก็อาจจะหลบหนีภัย
โดยการดำน้ำหายไปแล้ว ซึ่งในกรณีเช่นนี้
บุญส่ง (๒๕๐๔) กล่าวว่า เคยพบสมเสร็จ
วิ่งไปที่ห้วยซึ่งน้ำกำลังเต็มตลิ่ง และเดิน
ลงไปในลำห้วยพร้อมกับดำน้ำหายไปแล้วโดยไม่
ทราบว่าไปโผล่ที่ใด

ปัจจัยที่คุกคามต่อจำนวนประชากร

ศัตรูตามธรรมชาติของสมเสร็จได้แก่
เสือโคร่ง เสือดาว และหมาป่า (Thom,
1936 ; McClure, 1963) แต่ในระหว่างที่
ศึกษาอยู่นั้น ผู้เขียนยังไม่เคยพบเห็นตัว
สมเสร็จหรือไม่เคยมีรายงานว่ามิได้พบเห็น
จากสมเสร็จ ซึ่งถูกล่าโดยสัตว์ผู้ล่าดังกล่าว

แต่อย่างใด และจากการตรวจสอบมูลของ
สัตว์ผู้ล่าหลายชนิด ส่วนใหญ่แล้วจะพบเศษ
ขนของสัตว์ป่าหลายชนิด อย่างเช่น อีเก้ง
กวาง หมูป่า แต่ยังไม่เคยพบเศษขนของ
สมเสร็จ ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าในบริเวณพื้นที่
ที่ศึกษานั้น สมเสร็จเป็นสัตว์ที่หาได้ยาก
ฉะนั้นโอกาสที่จะถูกล่าจากสัตว์ผู้ล่าจึงมีได้
น้อย

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่คุกคามต่อ
จำนวนประชากรของสมเสร็จนั้น ไม่ใช่เกิด
จากศัตรูตามธรรมชาติ แต่เกิดจากการ
กระทำของมนุษย์ จากบันทึกของสถานีวิจัย
สัตว์ป่าเขานางรำ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ มี
รายงานว่าพบสมเสร็จ ๒ ตัว ถูกยิงตาย
ด้วยกันในบริเวณ โป่งแห่งหนึ่งและในช่วงที่
ศึกษาอยู่นั้นมีผู้พบซากสมเสร็จตัวหนึ่งตาย
อยู่บริเวณใกล้โป่งพุร้อน ซึ่งขณะที่พบนั้น
ซากดังกล่าวได้เน่าเปื่อยแล้ว สำหรับสาเหตุ
การตายเข้าใจว่าจะถูกคนลอบยิงตาย นอก
จากนี้ในพื้นที่แห่งอื่นก็มีปัญหาเช่นนี้เหมือน
กัน โดยในวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑ พบ
สมเสร็จ ๑ ตัว ถูกยิงตายในบริเวณเขต
รักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ในท้องที่
อ. อัมพาง จ. ตาก (นริศ ภูมิภาคพันธ์,
การติดตามสัตว์)

การล่าสมเสร็จ นับว่ามีผลต่อความ
อยู่รอดของสัตว์ชนิดนี้เป็นอย่างมาก เพราะ

สมเสร็จเป็นสัตว์ที่กำลังจะสูญพันธุ์ (endangered species) (Bain and Humphrey, 1982) ประกอบกับการที่มันเป็นสัตว์ที่มีอัตราการขยายพันธุ์ได้ช้า โดยมีระยะเวลาในการตั้งท้องนาน ๓๕๐-๓๙๐ วัน และจะมีลูกเพียงครั้งละหนึ่งตัวเท่านั้น (Lekagul

and McNeely, 1977) ดังนั้น หากสัตว์ชนิดนี้ถูกล่าบ่อยครั้งมากขึ้น อีกไม่นานก็อาจจะสูญพันธุ์ไปเหมือนกับสัตว์ป่าหลายชนิดของเราที่หมดไปเพราะการล่าด้วยฝีมือของมนุษย์

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาเกี่ยวกับนิเวศวิทยาของสมเสร็จในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งสามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้

๑. ในช่วงฤดูฝนและฤดูหนาว สมเสร็จพบสมเสร็จอาศัยอยู่ได้ในทุกสภาพป่า แต่เมื่อถึงช่วงฤดูแล้งซึ่งป่าผลัดใบจะมีการทิ้งใบ ในขณะที่เดียวกันก็มีไฟป่าเกิดขึ้นด้วย ในช่วงนี้สมเสร็จจะหลบเข้าไปอาศัยอยู่ในป่าดงดิบโดยเฉพาะตามริมลำห้วย

๒. สมเสร็จเป็นสัตว์ที่ออกหากินตั้งแต่ตอนเย็นไปจนถึงตอนเช้า รูปแบบในการเดินหากินแบ่งได้เป็น ๒ แบบ คือ เดินหากินตามเส้นทางที่ใช้เดินประจำ และหากินโดยการเดินไปเรื่อยๆ ไม่มีรูปแบบหรือเส้นทางเดินที่แน่นอน อาหารที่กินก็ได้แก่ส่วนของยอดไม้ ใบไม้ กิ่งไม้อ่อน และผลไม้บางชนิด นอกจากนี้แล้วสมเสร็จยัง

กินโป่งเป็นอาหารเสริมอีกด้วย โดยลงกินโป่งน้ำในทุกฤดูกาล ส่วนโป่งดินจะลงกินเฉพาะในฤดูฝนและฤดูหนาว

๓. หลังจากหากินประจำวันแล้ว สมเสร็จจะพักผ่อนโดยการนอนพักตามพุ่มไม้ในตอนกลางวัน บริเวณที่สมเสร็จเลือกเป็นที่นอนพักจะมีความร่มรื่นและค่อนข้างรกทึบ นอกจากนอนพักในช่วงตอนกลางวันแล้ว สมเสร็จก็อาจจะลงไปนอนแช่น้ำในลำห้วย โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้งจะพบสมเสร็จลงแช่น้ำบ่อยครั้งสืบเนื่องมาจากสภาพอากาศที่ร้อนและแมลงที่คอยมากัดและรบกวน

๔. ปัจจัยที่คุกคามต่อจำนวนประชากรของสมเสร็จในพื้นที่ศึกษานั้น ไม่ได้เกิดจากศัตรูทางธรรมชาติ แต่เกิดจากมนุษย์ที่เข้ามาลักลอบล่าสัตว์ในบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแห่งนี้

คำนิยม

ในการศึกษาวิจัยและเขียนบทความเรื่องนี้ ถ้าไม่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้แล้ว ก็ว่างานคงจะสำเร็จลุล่วงไปไม่ได้ ดังนั้นผู้เขียนจึงขอขอบคุณคุณพรพันธ์ นาคสถิตย์ อดีตหัวหน้าสถานีวิจัยสัตว์ป่าเขานางรำ ที่คอยให้การสนับสนุนและกำลังใจในการศึกษาครั้งนี้ ดร. อุทิศ ภูอินทร์ และ อ. พิไล พูลสวัสดิ์ ซึ่งเป็นผู้ที่ให้คำปรึกษาและข้อแนะนำต่าง ๆ ในการ

ศึกษาและเก็บข้อมูล อ. นริศ ภูมิภาคพันธ์ ซึ่งเป็นผู้คอยให้คำปรึกษาและข้อแนะนำต่าง ๆ ในการเขียนบทความชิ้นนี้ ดร. ธวัชชัย สันติสุข ซึ่งได้ช่วยจำแนกชนิดพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ให้ และสุดท้ายที่จะออกกล่าวเสียมิได้ก็คือ เจ้าหน้าที่สถานีวิจัยสัตว์ป่าเขานางรำ และเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ทุก ๆ คนที่ได้ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือทุกอย่างจนทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

กัม สนิทนนท์. ๒๕๒๓. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (ชื่อพฤกษศาสตร์-ชื่อพื้นเมือง). หอพรรณไม้ กรมป่าไม้, กรุงเทพฯ. ๓๗/๙ น.

บุญส่ง เลขะกุล. ๒๕๐๔. ธรรมชาติของนานาสัตว์. โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, กรุงเทพฯ. ๑๑๖-๑๒๕ น.

สถานีวิจัยสัตว์ป่าเขานางรำ. ๒๕๓๐. อุณหภูมิและปริมาณน้ำฝน บริเวณสถานีวิจัยสัตว์ป่าเขานางรำ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จ. อุทัยธานี และตาก ปี พ.ศ. ๒๕๒๖-๒๕๓๐, น. IV-X ใน

เอกสารวิจัยเขานางรำ เล่ม ๒ กรมป่าไม้, กรุงเทพฯ. ๑๔๓ น.

อุษณีย์ ลีลาพรพิสิฐ. ๒๕๒๗. นิเวศวิทยาและพฤติกรรมบางประการของสมเสร็จในกรงเลี้ยง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ. ๘๒ น.

Bain, J.R. and S.R. Humphrey. 1982. A profile of the endangered species of Thailand Vol. 2 Mammals. Florida State Museum, Univ. of Florida, Gainesville 345-606 p.

- Grzimek, S. 1972. Grzimek's Animal Life Encyclopaedia. Vol. 13, Mammals. Van Nostrand Reinhold Company, New York. 566 p.
- Lekagul, B. and J.A. McNeely. 1977. Mammals of Thailand. Kurusapa Ladproa Press, Bangkok. 758 p.
- McClure, H.E. 1963. A Wounded Tapir. Malay. Nat. J. 17 : 266-267.
- Medway, L. 1969. The Wild Mammals of Malaya. Oxford Univ. Press, London. 127 p.
- Thom, W.S. 1936. The Malay Tapir (*Tapirus indicus*), Jour. Bombay. Nat. Hist. Soc. 38 : 479-483.
- Williams, K.D. and G.A. Petrides. 1980. Browse Use, Feeding Behavior and Management of the Malayan Tapir. Jour. Wildl. Manage. 44 (2) : 489-494.
-